

שבת << כתבות

חפש במעריב

שער

חדשות

עסקים

ספורט

אינטר שבת

כתבות

מאמרים

תרבות

סופשבוע

ספרות

"צא דרך החלון. אתה חייב להישאר בחיים ולספר לכל העולם מה עברנו" - אמרה לי אמא. מיכאל בבצ'וק צילום: אלכס רוזקובסקי

הניצול היחיד מהתופת של קובל

[מאת יעל חן](#)

בפסח 1942 הגיעה הזוועה של מיכאל בבצ'וק לשיא: אחרי שנדד יחד עם אמו בין חוות של גויים, מסתתר מהנאצים, נתפסו השניים והובלו לבית הכנסת המרכזי של העיר * הנאצים חיכו שייאספו 300 יהודים - רק אז השתלם להם להביא משאית, שתיקה אותם אל המוות * לילה לפני שנלקחו, ברח בבצ'וק במצוות אמו וניצל * מאז, הפכו חייו בלתי נסבלים. "אי-אפשר שאדם יעבור כל-כך הרבה קשיים, ויחיה"

"אני כנראה הניצול היחיד מבית הכנסת של העיר קובל, פולין" אומר מיכאל בבצ'וק, בן 76 מחיפה, "בית הכנסת שאליו נלקחו היהודים לפני שהובלו במשאיות לגיא הריגה סמוך".

בדירתו, הנשקפת אל נוף מהמם, שומר בבצ'וק צילומים מימי התופת, עליהם הוא מספר בעברית הרהוטה שלמד בבית-הספר. מדי פעם הוא צוחק מהסיפור שהוא מספר לי, כמו צחוק שכל אחד מאיתנו משחרר למשמע סיפור שלא ייאמן. והצחוק מתערבב בדמעות, כשהוא אומר, מקשיב בעצמו לתיאוריו הקשים, "זה הרי לא אפשרי. בלתי-אפשרי שאדם יעבור כל-כך הרבה קשיים ויחיה".

בבצ'וק נשוי לשושנה ואב לאריה, פרופסור למשפטים, כלכלה ופיננסים באוניברסיטת הרוורד, בוסטון. עד צאתו לפנסיה עבד כמנהל מחוז הצפון של חברת 'בזק'. הוא מהנדס בהכשרתו, תואר שרכש אחרי המלחמה, בטכניון של וורוצלב.

הוא יליד קובל, עיר שמנתה 32 אלף תושבים, מהם 20 אלף יהודים. אביו, אריה, היה איש עסקים וזים; אמו, צשה, היתה עקרת בית שגידלה ארבעה ילדים - יעקב, הבכור, מיכאל המכונה מושקו, אסתר-ביילה, בת תשע וחיימקה הקטן בן שלוש.

עם פלישת הגרמנים לפולין היה מיכאל בן 17. בשנת '39 נכבשה העיר בידי הרוסים, והשנתיים הראשונות עברו על בבצ'וק ובני משפחתו בלא הרבה זעזועים. אביו החל לספק לרוסים דלק ואף פתח מפעל לשימון גלגלי מרכבות, שהיטיב בכמה חודשים את חיי משפחתו. מיכאל עצמו המשיך ללכת לתיכון, בו שפת הלימוד היתה עברית.

"החיים התנהלו להם פחות או יותר בקצב נורמלי", הוא מספר, "עד שפרצה מלחמת גרמניה-רוסיה, בשנת 1941, ובתוך שבוע הרוסים ברחו והגיעו הגרמנים. החיים השתנו בבת-אחת".

לא ניסיתם לברוח?

"אבי חשב לברוח, אבל הוא לא התמיד ברצון הזה, היה בודק מסלולי מילוט וחוזר בו. וכשכבר רצינו באמת, אי-אפשר היה לצאת מהעיר. בקובל החלו חטיפות של יהודים, הגרמנים היו מגיעים לבתים, דופקים בדלת, מושכים החוצה, בעיקר את האינטלקטואלים שלא חזרו. אותי היו תופסים מדי פעם כשהלכתי ברחוב, מעמיסים אותי על משאית ולוקחים אותי החוצה, למחנה הגרמני, להעמיס ולפרוק שקי קמח במשקל 100 קילוגרם. זה היה סיוט".

ידעתם מה קורה ליהודים באירופה?

"ידענו שיש גטאות, שיש מחנות. לא ידענו ממש על השמדה, והכל היה בגדר שמועות, די מעורפל. חיי היומיום הפכו קשים מרגע לרגע. כולם היו בדיכאון. לרובם כבר לא היתה פרנסה. ברחובות שלידביתנו, שם גרו בעלי המלאכה היהודים, כמו עגלונים, סנדלרים, חייטים, אופים, שרר עוני נורא. אחי יעקב היה מביא להם בכל פעם אוכל".

"שמענו את היריות, תיארנו מה קורה"

בפסח 42', בדיוק לפני 58 שנים, התעוררו בני משפחת בבצ'ק, יחד עם שאר יהודי קובל, לקול צעקות "ראוס" של הגרמנים, ומצאו עצמם מפונים לגיטאות, כשכל אחד לוקח איתו מזוודה אחת קטנה. הגרמנים פיצלו אותם לשתי קבוצות. קבוצה אחת כללה את אלה ש"לא נחשבו מועילים" בתעשייה או בעבודה - 8,000 איש. הם נלקחו לגטו שנוצר בתוך העיר, ואחרי כמה שעות הובלו למכתש גדול שהיה פעור בפאתי העיר, שם ירו בכולם עד אחד.

מיכאל: "שמענו את היריות, ותיארנו לעצמנו מה קורה. חלק גדול ממשפחתה של אמי יצא ולא חזר משם".

בבצ'ק ומשפחתו, יחד עם 12 אלף יהודים, נלקחו לצד השני של העיר, לגטו שנקרא 'גטו החולות', על-שם קירבתו לאתרים מהם נלקח חול לבנייה. שם הצטופפו והתחלו להתארגן לשיגרת חיים חדשה.

ממה התקיימתם?

"אבי קיבל תעודה מיוחדת, שאיפשרה לנו לצאת ולעבוד במפעל השומן. זו היתה עבודה שבכלל לא ידענו לבצע, אבל בזכות המפעל יצאנו בכל בוקר מהבית, אמי, אני, אחי ואבי, כדי לעבור לצד השני של העיר, שם עשינו את עצמנו עובדים. בעיקר קיבלנו אוכל מהשכנים, אוקראינים, שבין בתיהם פיזרנו את רכושנו בזמן הפינוי. הם הרגישו חובה לעזור לנו. כך יכולנו להביא בכל יום קצת לחם הביתה, לאחי ואחותי, ולשרוד איכשהו".

ביולי אותה שנה, ירה מפקד הגסטפו של קובל ביעקב, אחיו של בבצ'וק, כשהלך ברחוב. מיכאל והאב הוזעקו כדי לפנות את גופתו. לאם סיפרו שהאב הצטרף לפרטיזנים, לא רצו לצער אותה. לימים העיד בבצ'וק נגד אותו מפקד במשפט שנערך בגרמניה.

"השלב הבא היה חיסולנו"

חודש לאחר רצח האב הוחלט לחסל גם את הגטו השני, ולהרוג את כל היהודים. ב-19 באוגוסט, בשעות אחר-הצהריים, כשבבצ'וק והוריו עוד היו במפעל, הם הבחינו בתכונה חריגה של מאות אוקראינים על אופניים, המדווישים בדרכם לגטו.

"הבנו", אומר בבצ'וק, "שהשמועה על חיסול הגטו נכונה. אבי יצא להסתיר את הילדים הקטנים, ואמר לי להישאר עם אמי. מאוחר יותר כבר שמענו את היריות. הבנו שזהו. לא נראה אותם יותר. היינו מיואשים, רוחנו היתה שבורה. הגרמנים עבדו בשיטתיות לשבור את רוחנו, והצליחו בכך. לאיש לא היה כוח להתארגן, לחשוב בכלל על לצאת מהמצב הזה. האכילו אותנו בכל יום בגודש של זוועות וצרות, ידענו שגם לנו מחכה גורל דומה, כמו גורל 8,000 היהודים שנרצחו. חיסולנו היה השלב המתבקש הבא. ציפינו לו".

אחרי יממה במפעל החלו האם ובנה לחפש מפלט, מסתובבים בחוות האוקראיניות הסמוכות, מחפשים מסתור ביער. הימים ימי סוף הקיץ, גשם ותחילת הקור, והאם, בת 37, ובנה, בן 19, היו נופלים בכל לילה לשינה טרופה באסם טחוב אחר. עד שתפסו אותם, מספר בבצ'וק, והביאו אותם לבית הכנסת, לא שתו ולא אכלו במשך שבועיים. הוא חזר על הנתון המזעזע הזה בקול רם: "14 יום. לא מים ולא אוכל".

לבית הכנסת הגיעו אחרי הלשנה של אחד האיכרים, שמצא אותם ישנים בגורן שלו. "הוא היה מאוד-מאוד יפה", נזכר מיכאל, המחזיק בידו צילום של המקום. "בית הכנסת המרכזי אליו באנו בחגים, עם ארון קודש מפואר וחלונות עם זכוכיות ויטראז'. כשנכנסנו פנימה, היינו יחידים. על הקיר היו כתובות שרשמו יהודים, ביודעם שזו התחנה האחרונה. גם אני רשמתי שם את שמי".

רוב יהודי קובל כבר הושמדו, גופותיהם היו מוטלות בבור ענק שנפער מחוץ לעיר. אבל הגרמנים המשיכו ללקט את השרידים, מחכים שיתאספו בבית הכנסת 300 אנשים, מספר שבשבילי כדאי לשנע משאיות לשטח.

"בית הכנסת הוא אחד הזכרונות הכי נוראים שלי", אומר בבצ'וק. "ישבנו על הארץ, בלי אוכל או שתייה, ולאט-לאט הביאו למקום זקנים ונשים, נערים ונערות, הורים, ילדים. את כולנו הפשיטו וחיפשו עלינו זהב, תוך פישפוש באיברים אינטימיים. הריח במקום היה נורא, כי לא היו שירותים, וכל אחד עשה את צרכיו במקום בו ישב. הייאוש היה זועתי. היו שם כאלה שירדו מהפסים. היה בכי מתמיד, לפעמים בקול רם, לפעמים חרישי. כולם חיכו שייאספו מספיק אנשים, ונצא למות".

"ואז סיפרתי לאמא שבנה הבכור נרצח"

בשלב מסוים פנה אל השניים יהודי, שהסתתר יום קודם בארון הקודש, וסיפר להם שראה את אביהם ושני הילדים מובאים למשאיות. הוא הוביל את מיכאל ואמו לערימת בגדים של השלושה. מיכאל חיטט ומצא צילומים שהאב הביא איתו. הוא נשא אותם עליו במשך כל שנות הגיהנום הבאות.

בלילה ניסה חבר של מיכאל להימלט. הוא עלה על אחד החלונות, תוך חירוף נפשו, ובעזרת סכין גילוח הוציא החוצה כמה חלקים של הוויטראז', כשהוא יוצר חור קטן, דרכו השתחל החוצה. הגרמנים איתרו אותו וירו בו מיד. כשהגופה מונחת למרגלותיהם, אמרה אמו של בבצ'וק לבנה "זהו, אנחנו אבודים. אבל יעקב שלנו, שהוא פרטיזן, ינקום את דמנו". רק אז הודה בפניה מיכאל שבנה הבכור נרצח כבר מזמן.

איך היא הגיבה?

"היא אמרה לי - 'אם כך, אתה חייב לחיות. צא דרך החלון, אתה חייב להישאר בחיים, לספר לכל העולם מה עברנו'. היא נסכה בי כוח עצום. נישקתי אותה, ואמרת לי לה שאני מבקש שאם יהרגו אותי שתכסה אותי בסדין. לא רציתי שהגופה שלי תהיה חלק מהליכלוך והזוועה והזבובים שמסביב".

בארבע בבוקר סיפס מיכאל בבצ'וק בקלילות ("אחרי שלא אכלתי שבועיים, הייתי באמת קל מאוד") דרך החלון, צנח לעברו השני של בית הכנסת. השומר האוקראיני שהיה אמור להיות במקום, נכנס כנראה להתחמם בתוך אחד המבנים. בבצ'וק רץ לעבר גדר התיל שהקיפה את הגטו, התגלגל תחתיה כשהוא נפצע ונשרט אבל אינו חש בכאב, חצה את הנחל שליד העיר והתיישב מתחת לעץ ביער סמוך. בבוקר ראה מרחוק, על הכביש, את המשאיות הפתוחות עמוסות יהודים, יוצאות לכוון גיא ההריגה.

"שמעתי", הוא מספר, "בכי נורא וצעקות, בתוכן בוודאי גם צעקות של אמי. לא האמנתי שדבר כל-כך נורא קורה מול עיני. הזוועה של בית הכנסת, המכות, הסירחון, הבדיקות, האובדן המוחלט של התקווה, הותירו אותי מצד אחד בהלם עצום, ומצד שני בטראנס של רצון אדיר לחיות".

"היו רגעים שקיוויתי שיחסלו אותי"

מרגע זה החל הנער הצעיר, לבוש במעיל פרווה שהיה שייך לאביו, אותו קיבל מאחד השכנים האוקראינים, לנדוד ממקום למקום כשהוא מנסה לשרוד. בתחילה חי בתוך שדה של אוקראיני, שהיה מביא לו חלב ופת לחם בכל כמה ימים, עד שביקש ממנו לעזוב את המקום, כי חשש לחייו. בבצ'וק המשיך לנדוד כשלגופו מכנסיים, כתונת ומעיל, ובעיקר מיליוני כינים, שלא עזבו אותו במשך שנהיים.

"שנתיים לא ישנתי", הוא אומר, "כי הכינים גירדו כך שאי-אפשר היה לישון. לא היתה שום דרך להיפטר מהן, כי היו לי רק הבגדים שלגופי. הייתי מוריד את החולצה, מנער את הכינים, הורג אותן, והן היו חוזרות. שנתיים לא התרחצתי, זב דם מרוב הגירודים".

והבדידות?

"לא חשבתי עליה. חשבתי רק על לחיות, אם כי לא חסרו לי רגעים שקיוויתי שימצאו ויחסלו אותי. בשלב מסויים, בחורף קר במיוחד, הבנתי שלא אחזיק מעמד, ופניתי לאוקראיני אחד, אילושק פידוסי שמו, שאבי עשה לו בזמנו טובה. חשבתי שאולי הוא ירגיש חובה מוסרית לעזור לי. תחושת הבטן שלי היתה נכונה. הוא ראה אותי בפתח ביתו, נבהל ומיד הכניס אותי לגורן, שם חפר לי מעין שוחה קטנה, נסתרת, בה ישבתי, רק עם דלי לעשות אתצרכי. שנה ורבע הייתי שם, כשרק הוא ואשתו ידעו על קיומי והאכילו

אותי. בשלב מסויים הוא העביר אותי למבנה נטוש, שבו היה קצת יותר חם, וגם שם החביא אותי בבור. לקראת סוף המלחמה הוא הוציא אותי שוב לשדה, חפר בקרקע מעין ארון, כמו קבר, ושם שכבתו עד שהגרמנים ברחו והרוסים הגיעו. הייתי חופשי".

* * *

בשנת 1944, אחרי שיצא מהבור, התגייס בבצ'וק לצבא הרוסי. אחרי שלוש שנים חזר לקובל, לבדוק מי נשאר. ליד גיא ההריגה, בו היו טמונים כמעט כל 20 אלף יהודי קובל, פגש עוד חמישה בחורים יהודים שהצליחו לשרוד. יד נעלמה צילמה אותם ליד קבר האחים. שישה אנשים בעלי מבט נרדף.

את פולין עזב מיכאל רק אחרי עשר שנים. לארץ עלה בשנת 1957. "למדתי בפולין בטכניון ולא הרגשתי באנטישמיות. גם לאורך הדרך אנשים עזרו לי, דווקא האוקראינים, הידועים באכזריותם, נתנו לי אוכל ומקום להיות בו. את חיי אני חייב לאמי, שבזכות הנחישות שלה אזרתי אומץ. מאותו רגע שקפצתי מהחלון, שום דבר לא היה אכפת לי כבר, כי לא היה לי מה להפסיד. כשבאתי לארץ והייתי מנהל, היו לי לפעמים ויכוחים עם ועדי עובדים, הייתי אומר להם - עברתי את הגרמנים, אז מכם אני אפחד?"